

NEKAJ POGLEDOV NA DRUŽBENOST STARIH SLOVENCEV

Francè Goršič

I. Uvodni in obči pogledi

Naše zaostalosti v proučevanju staroslovenske družbenosti ni toliko krivo pomanjkanje pravnih virov, kolikor pomanjkljiva raziskovalna metoda, ki išče v virih norm in dogem, namesto da induktivno raziskuje obstoječe historično in etnološko gradivo in razčlenjuje družbene ustanove same. Zgodovinarju prava nudi pri tem delu veliko pomoč socialna veda, ki bi jo lahko imenovali sociologijo v ožjem smislu ali občo sociologijo, ker se peča specialno s problemom človeškega sožitja ali človeške družbenosti (socialnosti) in z vsemi vprašanji, ki se morejo dognati zgolj v zvezi s tem problemom.

Človeška družba je bila od pomnjenja organizirana v združenjih in na združenjih je osnovana tudi naša današnja družba. Po Engels-Morganovi teoriji¹ so bila prvotno zgolj združenja ljudi, sorodnih po krvi, zakaj le ljudje iste krvi so takrat imeli zavest skupnosti. Dolgo ni bilo potem nobenih daljnjih oblik družbenosti. Vendar pa so nastale že v ljudskem združevanju davnine zvrsti družbenosti, ki so se med seboj pravno razlikovale. V znanstvu se je udomačilo za ta prabitna združenja ime *prazdruženja* (Urverbände). Nemcem veljata za prazdruženji *rod* (Sippe, Geschlecht, gens, clan) in *rodbina* (Familie). Dolgo ni bilo sloge med nemškimi znanstveniki, katero teh dveh prazdruženj je prvotna oblika nemške družbenosti, a podoba je, da vprašanje prvobitnosti niti danes še ni dokončno rešeno. V zgodovini slovanskih prav je ta sporna zadeva še bolj zapletena. Slovani so živeli *v rodovih in rodbinskih zadrugah*,² katere so oglašali nekateri nemški znanstveniki za germansko

¹ Friedrich Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates*, 1885.

² Dr. Fran Skaberne, *Hišne in rodbinske zadruge*, Sl. Pr. 1935, str. 33—47 in 65—86, se je odločil za opredelitev »hišna (kučna, obiteljska, porodična) zadruge«. Toda Srbi in Hrvati govore le o zadruzi (brez determinacije) in le, če mislijo, da jo je treba determinirati iz posebnega vzroka, jo nazivljejo porodična (Srbi) in obiteljska zadruza (Hrvatje). Izraz hišna zadruza je neraben germanizem, saj stanovalci večjih zadrug niso prebivali vsi pod enim krovom, marveč v več zgradbah. Tudi pri Hrvatih se še včasih pojavi napačno ime kučna zadruza (gl. n. pr. Kriškovićevo Hrvatsko pravo kučnih zadruga, Zagreb 1925).

pravno ustanovo,³ imenovano Hausgenossenschaft ali tudi Hauskommunion,⁴ ko da je bilo bistveno znamenje tega prazdruženja prebivanje zadrugarjev pod enim samim krovom, ne pa krvno sorodstvo.⁵ Razen rodu in rodbinske zadruge so imeli Slovani še *pleme*, ki je bilo prazdruženje več rodov, ter *bratstvo*, ki je pač najmanj raziskani problem v sklopu slovanskih prazdruženj.

V zgodovini slovanskih prav se je brž pojavilo mnenje, da pri Arijičih, že ko so se naseljevali v Evropi, prvotni prazdruženji nista bili ne enoženstvena rodbina, niti rodbinska zadruga, marveč rod.⁶ Rodovni prared da se je jel razkrajati, ko je v rodu nastajala živahnejša proizvodnja, ki je omogočila, da so posamezniki bogateli. Čisto tako je učil tudi Engels. Da so se neke skupine razredno ločile in prišle v nasprotje

³ Alfons Dopsch, Die ältere Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Alpen-slawen, Weimar 1909, 147 sl., je razvil teorijo, da je zadruga južnih Slovanov bistveno naslonjena na hišna združenja (Hausverbände) germanskega prava, ki so temeljila na rodbini ali sorodstvu ter se pojavljala povsod, kjer je terjala težavna kmetijska obdelava trajno družbo ljudi. — Se prej je bil beograjski univ. profesor Đorđe Cohn, Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft (Zeitschr. f. vergl. Rechtswissenschaft 1899, Bd. 12, str. 99 sl.), oglašil nemško pravno ustanovo Gemeinderschaft za del pravne ustanove Hausgenossenschaft, kamor da sodi tudi slovanska zadruga (die slawische Hausgenossenschaft). Dopschevo teorijo je ovrgel Dr. Max Schuster-Bonnot, Die Spuren des Rechtsgedankens der gesamten Hand, (Festschrift zur Jahrhundertfeier des a. b. G. B. 1911, II Bd., str. 953 sl.), ki se je pridružil Gonnardovim izvajanjem o komunitetah na Hrvatskem in v Slavoniji ter opozoril, da rodbinska zadruga ne obstoji le pri južnih Slovanih, marveč tudi pri Rusih (mir, na Javi (desa), v Indiji in v angleškem pravu. — Obveljalo je mnenje švicarskega pravnika Maxa Huberja Gemeinschaften in der Schweiz (Gierke's Untersuchungen, Berlin 1897, Heft 54, str. 14), ki slovanske zadruge ni bil prištel h germanski Gemeinschaft zur gesamten Hand.

⁴ M. Marković, Die serbische Hauskommunion (Zadruga) und ihre Bedeutung in der Vergangenheit und Gegenwart, Leipzig 1903, 24. Pisatelj nazivlje zadrugo z več kot 10 zadrugarji Hausgenossenschaft, a malo zadrugo Hauskommunion. Tele poslednje da srbska statistika sploh ni upoštevala.

⁵ Češki pravnik Karel Kadlec je dognal, da pri slovanski zadrugi ne gre za slovansko posebnost, temveč za rodbinsko ureditev, ki je vobče lastna poljedelskim ljudstvom na določni stopnji kulturnega razvoja. Kadlec je zavrgel Peiskerjev površni pogled na zadrugo in njegova izvajanja, da je izšla zadruga iz bizantinskih vplivov. Povezal je še ohranjene obilne podatke jugoslovanskega in ruskega prava s pičlimi dokazi, ki jih hranijo pravni spomeniki slovanske davnine, in konstruiral na tej osnovi zadrugo kot neprenehno enotno in skupno ustanovo slovanskega prava. Prim. Teodor Taranovski, Uvod u istoriju slovenskih prava, Beograd 1933, 228 sl.

⁶ Ruski pravnik Feodor I. Leontovič, je prvi poudaril arijsko osnovo v slovanski prazdruženosti (leta 1897). Rus Feodor Zigelj je prikazoval slovansko pravo kot posebno pravo Arijev (T. Taranovski, Uvod, 208, 255). Arijski rod je obsegal več rodbin. Oblast nad rodom je imel najstarejši rodbinski starešina. Starešino rodu so nazivali z imenom, ki izvira iz indijske besede ricpati, iransko vispati, litavsko vispatis, ali pa z imenom gopa, ki pomeni pastirja govedi (krav) in ustreza kasnejšemu slovanskemu nazivu župan. Ariji niso imeli višje vrste prazdruženja od rodu. Arijska družbenost je indijskega porekla (Schröder, Fick in dr.).

proti drugim skupinam, to da je treba pripisati imovitosti posameznikov in razlikam v premoženju, ki so nastale med ljudmi. Skratka, rodovno vzajemnost je začela spodrivati razredna zavest.

Brž ko se rod stalno naseli, da bi onodod proizvajal svoje življenjske potrebščine, začne pešati zavest skupnega tovarištva, ki je izvirala iz verskih prvin in krvnega sorodstva ljudi iste usode. Bolj ko se vživlja ljudstvo v stalno delo, ki ga terja poljedelska proizvodnja, bolj se razkrajata tudi prvotno vojaško tovarištvo in preobraža v tovarištvo gospodarstvenih ljudi, v tovarištvo gospodarjenja. Vojaške formacije postanejo neprimerne novi kulturi. Ljudstvo jih začne opuščati, ker ni več občega mnenja, da je vojaška ureditev nujno potrebna. Zdaj se že posamezniki postavljajo večini čedalje bolj po robu. Nastopila je stopnja družbenosti, ko se doseže samó s sredstvom moralne pravice le še bore malo varnosti in koristi za skupnost. Organom, ki jim je zaupano izvrševanje oblasti, postanejo potrebna sredstva, s katerimi se morejo zavezanci dejansko prisiliti, da spolnjujejo svoje dolžnosti. Zato dobijo ti organi pooblastilo od družbe, da vzpostavljajo red v svojem območju, če treba, s prisilnimi sredstvi. Stalno gospodarjenje obstoji v tem, da se ustanavljajo ustrezne naprave, po katerih naj bi se čim najbolj povečala proizvodnja življenjskih potrebščin vseh vrst. Podnetanje trgovine in obrti zaradi rastočih življenjskih potreb družbe je naravnost bit gospodarjenja predkapitalistične družbe.

Prazdruženja stalno se naselivšega ljudstva so karakterizirana po prehodnih oblikah družbenosti. Vojaško organiziranemu družbenemu ustroju so zdaj potrebne poprave, ki bi usposobile rod za racionalno gospodarsko proizvodnjo. Rodovni prared, izgrajen na temelju krvnega sorodstva, se začne postopoma pretvarjati v ozemeljski red gospodarjenja. V tem smislu je treba razlagati tudi razvoj družbenosti starih Slovencev.

Staroslovenska prazdruženja nazivljemo prazdruženja, če so izpričana za dobo, ki se navadno računa od šestega stoletja, ko so se Slovenci naselili na svojem sedanjem ozemlju,⁷ pa do desetega stoletja.⁸ Šesto stoletje je imelo v zgodovini Slovanov odločilen pomen. To stoletje pomeni zmago Slovanov nad vzhodnim delom rimskega imperija in njihovo utrditev na Balkanu; to je stoletje, ki je pripravilo ustvaritev slovanskih držav.⁹ Vendar pa sega poreklo slovanskih prazdruženj seveda mnogo stoletij pred šesto stoletje, saj družbeno-politične in kulturne ustanove Praslomanov niso nastale šele ob razsulu rimskega imperija ali celo za-

⁷ Bogo Grafenauer, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, str. 428, datira prvi naselitveni val v čas pred letom 579, ko je propadla škofija v Petoviju in so Slovenci zasedli subpanonsko ozemlje, drugi naselitveni val pa v naslednja leta do leta 587, ko je propadla tudi še celejska škofija.

⁸ Teodor Taranovski, *Uvod*, str. 226 sl.

⁹ Boris Grekov, predavanje *O vlogi Slovanov v zgodovini svetovne kulture*, ki ga je imel 9. decembra 1946 na Slovanskem kongresu v Beogradu.

radi propasti rimske države, marveč so se v miru razvile še v domačih prastarih seliščih onstran Karpatov in neodvisno od političnih dogodkov, ki jim je sledilo tako imenovano preseljevanje narodov.

II. Rod in zadruga

V zgodovinopisju Slovencev je zmagalo pravilno mnenje, da je bil pri Slovanih rod prvotna oblika prazdružbenosti in tudi naselitvena enota.¹⁰ Slovenci da so živeli od najdavnjših časov v rodovih, ki so obsegali vsak mnogo družin in izhajali iz istega prednika. Rod da je upravljal najstarejši mož, ki so ga imenovali na jugu starešino, na severu pri Čehih, pa starosto ali starca. Skupno imenoslovje rodovnih glavarjev vseh slovanskih ljudstev da je nepobiten dokaz, da je bil rod prvotno prazdružjenje Slovanov.¹¹ Ponekod je bilo rodovnemu glavarju ime tudi župan.¹² Slovani prvotno sploh niso imeli druge vlade ko rodovno, čeprav so se ob vojnih pohodih že zgodaj tudi rodovi združevali v občasne vojaškopolične zveze. Šele pod konec praslovanske epohe se je pojavila pri slovanskih ljudstvih vojaška vlada knezov, ki pa niso slovanska ustanova, marveč ondanja obča ustanova skitskega, keltskega ali germanskega porekla. Prevzeto iz germanske družbenosti, se je v zgodovinski dobi potem pojavilo glavarjevo ime knez (knjaz, osnova kuning), ki je, brž poobčeno, postalo imenoslovni tekmeč nazivu župan, ki je bil zdaj še starešina rodu, zdaj že glavar plemena. V dokaj poznejšem času sta imeni knez in župan naziva načelnika plemena, ki je bilo vojaško in politično organizirano v župo.¹³

Ob času svoje naselitve na sedanjem ozemlju so živeli stari Slovenci v rodbinskih zadrugah. Zadrugna družbenost je bila pri njih torej razvita še v času, ko so prebivali v svojih prejšnjih seliščih med Donavo in Tiso ter na ozemlju, ki se razprostira od desnega kolena Donave do srednjih štajerskih predgorij.¹⁴ Sicer pa ni naša naloga raziskovati, kdaj je pri Praslovanih rodbinska zadruga izšla iz rodu. Za nas je izhodni čas naselitve Slovencev na novem ozemlju.

Rodbinske zadruge vseh južnih Slovanov so imele in imajo sledeči skupni ustroj. Osnova zadrugi je rodbinska pripadnost; med zadrugarji vlada načelo popolne enakopravnosti; zadrugni starešina izvršuje sklepe; vsi zadrugarji so delovna skupnost, ki mora pospeševati in varovati

¹⁰ Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, str. 88.

¹¹ Hermenegild Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Morávě, I—III, Praha 1863 (gl. I, str. 156 sl.), in Konstantin Jireček, Dějiny národa bulgarského, Praha 1876, str. 98.

¹² Župan in župa sta praslovanska izraza, katerima je osnova gopa, gl. prejšnjo opombo 6. Konstantin Porfirogenet nazivlje župane *ζουπάνος*, župo pa *ζουπάνια*.

¹³ Fran Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev I, str. XXV sl.

¹⁴ Bogo Grafenauer, Čas XXXIII, str. 310. (povzetek glede bivališč Slovencev pred naselitvijo).

skupne interese; zadržna imovina je last skupnosti, katere član postane zadrugar ob rojstvu, preneha pa to biti s smrtjo, ne da bi živ mogel odrediti kaj poslednjevoljno, saj ni ne dedovanja niti zapuščine, temveč o imovini zadruga odloča zgolj zbor zadrugarjev s skupnim sklepanjem.

Razvojni tokovi zadržništva so šli pri južnih Slovanih čedalje bolj vsaksebi, ker so njihova ljudstva zabredla pod zelo različne politične, cerkvene in kulturne vplive. Toda opisana znamenja pravne organizacije so bila skupna vsem zadrugam južnih Slovanov in so, kolikor je zadržna družbenost ohranjena, lastna tudi današnjemu zadrugarstvu. Moral je torej biti čas, ko rodbinske zadruga južnih Slovanov še niso bile podvržene razkrajajočemu vplivu politike in cerkve. Ta čas je bil prav čas, ko so se južni Slovani naseljevali na sedanjih svojih ozemljih.¹⁵

III. Kako so se stari Slovenci naseljevali

Menda zato, ker v zgodovinskih virih ni nikjer omenjeno, da bi se bili Slovenci na novem ozemlju naseljevali po plemenih, kakor se bere to o naseljevanju drugih Slovanov,¹⁶ je nastalo pri nekaterih historiografih mnenje, da je bila rodbinska zadruga tisto prazdruženje, ki je tvorilo naselitveno enoto Slovencev. Prebivalci staroslovenske vasi da so bili praviloma člani ene rodbinske zadruga,¹⁷ in iz rodbinske zadruga da je s časom nastalo pleme, češ zadruga se je večala in cepila, dokler ni po tem potu nastalo iz rodbinske zadruga celo pleme, ki so mu bili člani potomci istega pradede.¹⁸

¹⁵ Oswald Balzer, (Historya ustroju Austrii, Lwow 1899) in Ivan Smirnov, Bolgar, ki je živel v Rusiji (Očerk kulturnoj istorii južnih Slavjan, Kazan 1900, II str.91) sta prva ovrgla mnenja Novakovića, Peiskerja, Levca, Pekača idr., da je nastala rodbinska zadruga v bizantinski ali celo šele v turški dobi. Na podlagi gradiva, ki so ga prispevali Cezar (Germania), Strabon (Dalmacija), Horac (Geti ob Donavi), dalje Laveley, Cohn, Kadlec, Witort, Bogišić idr., je obveljalo mnenje, da segajo začetki rodbinskega zadrugarstva na slovanskih tleh in sploh v Evropi v dobo, ko so Ariji prvikrat zasedali Evropo. Obstoj zadrug na nekdašnjih slovanskih tleh je izpričan po patronimičnih imenih krajev s končnicami -ice, -iste, -itz. Prim. izvajanja poljskega pravnikarja Edwarda Boguslawskiego, Einführung in die Geschichte der Slawen, Jena 1904, str. 100).

¹⁶ Ferdo Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, str. 276 sl.

¹⁷ Samostojna naselitev kake posamezne rodbinske zadruga je mogla priti v poštev le kot zelo redka izjema ob prav posebnih naselitvenih pogojih.

¹⁸ Anton Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana 1919, str. 25. Pisatelj izvaja: Kmalu je postala ena hiša pretesna za naraslo družino, treba je bilo postaviti poleg nje drugo, vedno nove, tako da je nastala slednjč iz ene hiše cela vas. Tako se je zgodilo, da so bili prebivalci ene vasi med seboj sorodniki, vsi člani ene zadruga. « Dalje: »ko je postala takšna razširjena zadruga prevelika, so se nekateri ločili od nje ter osnovali novo zadrugo, ki se je seveda zopet večala in se slednjč vnovič cepila. Tako je iz ene zadruga nastalo celo pleme, katerega člani so bili potomci enega pradede.»

Vzrok, da se v naselitveni zgodovini Slovencev ne omenjajo plemena, ni v tem, da pri Slovencih bajè še ni bilo razvito plemensko prazdruženje, marveč preprosto v tem, ker ob selitvenih premikih proti zahodu Slovincem ni bila potrebna tista starinska vojaška organizacija več rodov, ki je bila opuščena brž po naselitvi med Obri, gotovo ne brez pritiska obrskih gospodarjev. Zelo verjetno je namreč, da so Obri iz državno in vojno političnih razlogov prepovedali Slovincem, družiti se v enote, večje od rodú. Ustanavljati take vojaške formacije tudi ni bilo treba, ker so rodovi Slovencev zlahka zasedali krajine zahodnih dežel, ki so jih bili Obrom pogodbeno prepustili Langobardi, preden so odšli v Italijo. Zasedanje novih krajin je potekalo brez večjih vojnih dejanj, skoraj samo na čisto miren način. Kolikor odšedši Langobardi sami niso dovolj poskrbeli za varnost v novih krajih, so pač Obri zastražili glavno, po njih imenovano cesto proti zahodu, z njo vred pa brez dvoma vsaj nekaj važnejših prometnih točk, tako da so se rodovi Slovencev dejansko naseljevali ob efektivni vojaški zaščiti svojih obrskih gospodarjev.¹⁹ Takšnemu načinu naseljevanja Norika in Panonije je rodovna organizacija popolnoma ustrezala. Poročila o bojih naseljujočih se Slovincem s staroselci so zelo pretirana.²⁰ Zgodovina poroča o bojih Slovincem šele pod konec 6. stoletja, ko so Bavarci začeli pleniti po slovenskem ozemlju in ko so slovenski rodovi, združeni zdaj že spet v vojna krdela večjega obsega, začeli siliti v sosednjo furlansko posest, o čemer bomo kasneje še govorili. Po drugi strani pa velja ugotoviti, da tudi ne drži prikazovanje, ko da so bile nove krajine, v katere so prodirali slovenski naseljenci, čisto razljuden in opustošen vakuum.²¹ Prizadeta in bolj od

¹⁹ Bogo Grafenauer, *Ustoličevanje* str. 433, poudarja momente, ki govore za to, da so bili Slovenci ob tem času zares vključeni v obrsko-slovensko plemensko zvezo. V svojem poročilu v Času XXXIII, str. 326, je bil pisatelj ugotovil, da so prišli Slovenci v Alpe z obrsko pomočjo in pod obrskim vodstvom, vendar pa ne v sužnosti, marveč le v podložnosti, ki se ponekod ni mnogo razlikovala od zavezništva.

²⁰ Isti, *Ustoličevanje* str. 428 sl. — Jože Rus, *GMS* 1939 (XXX), str. 152. Tezo o vojni zasedbi je za Franom Kosom, Grad. I in II, najbolj odločno branil Dragotin Lončar, *Socialna zgodovina Slovencev* (objavljena v Glonarjevem prevodu Lubor Niederle-jevega Slovanskega sveta, Ljubljana 1911, str. 177) z besedami: »Slovenci so si morali z mečem v roki priboriti današnje svoje ozemlje, kjer je bivalo prej staro keltsko-rimsko prebivalstvo, ki je bilo katoliške vere. To prebivalstvo so premagali in si tako ohranili svojo narodnost.« Toda ta prikaz se ne da spraviti v sklad s pisateljevim izvajanjem ib. str. 178, da »so bili Slovenci splošno le redko naseljeni in s tujerodnim življenjem pomešani ter da njih skupno število ni bilo veliko, čeprav so se razprostirali od reke Drave do Panonije in od Donave do Jadranskega morja«.

²¹ Simon Rutar, *LMS* 1885, str. 505 sl. je trdil, da so ljudstva, ki so pred prihodom Slovencev drla skozi Panonijo in Norik, vse pred seboj pokončevala; da so stanovavci, kolikor jih je preostalo, vsi odšli z Langobardi proti Italiji; da so celo tudi odhajajoči Langobardi spotoma uničevali vse, kar je bilo od prej ostalo; da je ob Savi in Dravi ostala prava tabula rasa; Slovenci da so se širili v to čisto razljudeno puščavo vzdolž imenovanih dveh rek. — Fran Kos,

samih Obrov ko od Slovencev opustošena so bila mesta, katerih prebivalci so se zvečine bili pridružili odhajajočim Langobardom, toda kmečki staroselci rimskega, keltskega in ilirskega porekla so ostali na svojih kmetijah. Brez sodelovanja teh romaniziranih poljedelcev bi bilo propadlo vinogradništvo, ki je cvetelo v Pomurju, Podravju in Posavju.²² Neprenehnost vinogradske kulture teh krajev govori odločno proti tezi o nasilnem osvajanju Norika, enako pa tudi proti trditvi, da je bila kmetijska kultura Norika ob prihodu Slovencev popolnoma zatrita.

Glede naseljevalnega načina je treba oporeči mnenje, da so se množice slovenskih naselnikov ravnale zgolj po svojem rodovno organizacijskem vidiku, zametajoč vse druge naseljevalne načine in izročila. Ne more se niti zamisliti, da Slovenci ob svojem naseljevanju ne bi bili upoštevali vidikov, katere terja trdna ozemeljska organizacija. Nasprotno, mnoga znamenja govoré za to, da so Slovenci obračali vso pažnjo tudi na potrebe in naloge dobre krajevne uprave, še ko so prebivali v obrski deželi. Obri so bili nomadi, ki niso mogli živeti brez ljudi večje gospodarske kulture, kot je bila njihova lastna. Zaželeno ljudstvo so jim bili Slovenci, ker so umeli obdelovati zemljo, ukvarjati se z obrtjo in trgovino, graditi utrdbe, tesati brodove.²³ Za razliko od Obrov in večine tedanjih ljudstev, ki so vdirala v Evropo, da bi si naropala plena in davščin,²⁴ so se poganjali stalno naseljeni slovenski poljedelci že nekaj pokolenj le za zemljišči, ki bi bila prikladna za kmetijsko obdelovanje. Na svojih pohodih proti zahodu so iskali v prvi vrsti

Grad. I Uvod str. XXXIV, je pravilno poudaril, da Noričani in njihovi sosede niso brez pravega vzroka zapuščali svojih domov, temveč so z Langobardi v varne kraje odhajali le tisti, ki so imeli za to poseben vzrok.

²² Bogo Grafenauer, *Ustoličevanje* str. 461, je dal tole sliko neprenehnosti: »Ž nedvomno ostro zarezó imamo opraviti v načinu obdelave zemlje, družbeni strukturi, kulturi in verskem življenju; pri rudarstvu, obrti, prebivališčih in naselitveni kulturi prevladuje močan preskok v razvoju nad momenti, ki vežejo obe dobi med seboj; le glede na prostor, koder se prišleki predvsem naselijo (t. j. v izrabi kultiviranega zemljišča) in v vinoreji smo našli močnejšo kontinuiteto med obema dobama. Vse to bi torej kazalo, da moramo nedvomno računati z romanskimi staroselci v naših krajih, da pa imamo vendarle opraviti z obsežno zamenjavo prebivalstva, da so novodošli Slovenci v pokrajinah, ki so jih zasedli, predstavljali veliko večino prebivalstva.«

²³ Fran Kos, *Grad. I Uvod*, str. XXXIII. Pri presojanju gospodarske kulture starih Slovencev devljemo preveč v nemar ostalo gospodarstvo, držéč se zgolj krčenja njiv s požiganjem. Pravilna je bila stara doktrina, kakršno je n. pr. branil Gregor Krek star., *Einleitung in die slavische Literatur* 1874 in 1887. Treba bo več pažnje posvetiti proučevanju slovanske kulture iz dobe, preden so se južni Slovani naselili na Balkanu.

²⁴ Rimski pisec Strabon (umrl leta 24 po našem štetju) je dal v svojem spisu *Geographica* VII, str. 450, naslednjo opredelitev nomadstva, ki je veljavna tudi za čas obrsko-slovenske zveze: »... nomades bella gerunt propter tributa: agros enim suos colendos iis, quibus lubet, concedunt contenti pro locatione certo stipendio, eoque non ad abundantiam, sed ad necessarios quotidianae vitae usus temporatos: et non persolventibus bellum inferunt.«

takih dolinskih zemljišč, kakršnih so bili vajeni iz obrskega Podonavja,²⁵ a s strmim svetom so se zadovoljevali le pod pritiskom nanje navaljujočih daljnjih rodov, v poznejšem času pa seveda tudi tedaj, če se jim je lastno ljudstvo preveč namnožilo.²⁶

Stvarno organizirana zemlja, kakor so jo zasnovali rodovi Slovencev, je bila izoblikovala ozemeljski pojem strnjene krajevne enote, imenovane vas ali selo, še v starih krajih Slovencev. Ime vas (selo) je izraz za že takrat živi pojem upravnega organizma. Iz takega ozemeljskega pojmovanja izvira trditev, da je vas (selo) ne le krajepisno imé, temveč tudi krajevnoupravni izraz rodovne družbenosti. Prav zato, ker je vas ozemeljska ustanova, je rod mogel postati naselitvena enota, saj zaradi svojega mirnega načina zavzemanja zemlje doselci niso niti čutili potrebe, združevati se v zveze večjega obsega zaradi uspešne naselitve in obrambe. Neki slovanski zgodovinarji prava trdijo sicer, da je na tej stopnji družbenega razvoja odločevala zgolj naroda o tem, naj li teče bodoče življenje v naselniških in gospodarskih združenjih, obsegajočih en sam rod, ali pa v zvezah, obsegajočih več rodov. Toda Slovenci, za razliko od ostalih Slovanov, niso imeli večje naselitvene enote od rodu. To dejstvo je preverjeno po veličini prvotnega naselitvenega ozemlja, ki mu je bil skupni obseg prav ogromen, tako da je bilo brez števila osredkov (enklav), velikih le za en rod ali tudi le za eno samo bratstvo.²⁷

IV. Bratstvo

Nomadstva ljudstva krvavijo neprestano ne le zaradi bojov z vnanjimi sovražniki, temveč tudi zaradi vednih mejnih prepиров in prašk z domačimi sosedi, tako da krvavim spopadom ni ne kraja ne konca. V takih neurejenih prilikah prirast ljudstva nikoli ni tolik, da bi mogel vplivati na nov razvoj rodovnega reda. Tega niso krive le velike človeške izgube v vojni, temveč prav posebno tudi ogromna umrljivost, ki so ji nomadje zapisani zaradi svoje nizke življenjske ravni. Prazdruženje, ki tvori glavni in edini temelj nomadske družbenosti, je in ostane rod vse dotlej, dokler se ljudstvo na naseli stalno. Po stalni naselitvi nastajajo polagoma pogoji, da se morejo razviti nove družbene ustanove.

Tudi prednikom Slovencev se je povečal prirast ljudstva šele potem, ko so se bili stalno naselili kot poljedelci. Takrat so prišle v pozabo prejšnje večne borbe s sosedi zaradi mej in zemljišč, hkrati pa se je

²⁵ Dragotin Lončar, n. d. str. 178 sl. izvaja, sklicujoč se na Dopscha, da so bili Slovenci še iz svoje pradomovine vajeni ravnin in nizkih brd in da so se tudi v novi domovini najraje naseljevali na takih zemljiščih, dokler je bilo to pač mogoče. Kjer so se doline polagoma dvigale n. pr. ob Dravi in Savi, so pa prodirali tudi daleč gor v hribe.

²⁶ Simon Rutar, LMS 1885, str. 305.

²⁷ Josip Žontar, Skupna podlaga zgodovine slovanskega prava, Sl. Pr. 1935, str. 168.

poboljšala raven življenja najprej zaradi razvoja kmetijske kulture, kmalu pa tudi zaradi vse bolj cvetoče obrti in trgovine. Doba življenja se je ljudem podaljšala. Zadrugarstvo se je razmahnilo in zadruga so se jele deliti in cepiti zaradi preveč naraslega števila svojih rodbinskih članov. Zadruga so postale matice podružnih zadrug. Ker matična zadruga in nje podružna zadruga nista popolnoma pretrgali medsebojnih vezi, sta postali zametek novemu prazdruženju, ki je dobilo ime bratstvo (confraternitas) in stopilo vštric starodavnega rodovnega prazdruženja.

Bratstvo je torej tisto prazdruženje, glede katerega velja razlaga, ki smo jo morali ovreči, ko je bil govor o trditvi, da je pleme nastalo neposredno iz rodbinske zadruga. Bratstvo je prazdruženje, ki je obsegalo matično zadrugo in njene podružne zadruga, ki so se bile od nje ločile zaradi čezmernega prirasta združnega članstva, da bi zanaprej živele v samostojnih in enakopravnih zadrugah, v tesni zvezi z matico, v novi skupnosti višje vrste, ki bi ji bili skupni znaki dedov priimek ter skupni gozdovi, vode in pašniki, žrtvenik in grobišče (župišče, oziroma če so mrličje sežigali, žarovišče).

Bratstvo je po svojem ustroju podobno rodu, le da nima tolikšnega števila zadrug ko rod in da ni sposobno, da bi se enako rodu razvilo navzgor v prazdruženje višje vrste, dokler bi trajal spomin, da gre le za del rodovnega prazdruženja. Ta položaj si je moglo bratstvo priboriti tedaj, kadar se mu je ob steku ugodnih družbenih pogojev dejansko posrečilo, da se je s podrejenega vaškega položaja povzpelo na vodečo, od rodu neodvisno, torej popolnoma samostojno stopnjo. Kjer je šel razvoj to pot, je bilo po nekoliko pokolenjih zares težko odločiti, gre li v konkretnem primeru za bratstvo ali za rod, zlasti če genetična preizkušnja ni bila več mogoča. Seveda pa se pravna pojma bratstvo in rod nista zenačila, le pomešala sta se.

Kakor v podobnih drugih primerih, se je tudi v tem primeru izvršila kontaminacija dveh samo podobnih si pravnih ustanov, ene prvenstvene, druge drugotne, to pa tako, da sta se dogmatično zlili v eno pravno ustanovo, seveda na ravni prvenstvene ustanove, ki ji je bilo ime rod. Bratstvo je bilo povišano za rod. Nikakor pa ne drži, da se je baje kar rod starih Slovencev pretvoril v bratstvo, saj se je bratstvo neodvisno od rodu izcimilo iz rodbinskozadružne osnove in šele potem priličilo rodu.

Zato ni čudno, če kak zgodovinar prava, prikazujoč zgodovino starih Slovencev obrske dobe in njihove selitve v zahodne kraje, istoveti bratstvo z rodom, češ bratstvo in rod sta prazdruženji starih Slovencev in enoti staroslovenske naselitvene politike, saj si samo ljudstvo Slovencev še ob naseljevanju prenekikrat ni bilo več sveto različnosti porekla kakega bratstva. Tudi ne bi bilo nápak, če bi kdo zapisal, da sta bili pravni ustanovi rodu in bratstva osnovni enoti staroslovenske družbenosti, ki sta praviloma tvorili družbeno organizacijsko podlago ob času, ko so se Slovenci naseljevali v novi domovini. Ker je krajepisna podoba tako rodú kot bratstva vas (selo), je obveljalo mnenje, da je vas ob-

stajala iz rodu ali bratstva ter obsegala vse zadruge, ki so izšle iz istega pradedu.²⁸

Naseljevanje na novem ozemlju je potekalo brez enotnega načrta in vodstva, časovno in krajevno neurejeno, razkosano in razstrojeno, v mnogih zapovrstnih pohodih med seboj nepovezanih rodov, skratka sila različno, kakor so v posameznih naselitvenih primerih možjé po svoji lastni previdnosti na samem mestu spoznali način, ki bi najbolje utegnil ustrezati potrebam naseljujoče se skupnosti ter zemljepisnim in ostalim naselitvenim prilikam. Rodovnopravni razlogi pri tem pač niso bili pušчени z nemar, marveč so tvorili slej ko prej podlago družbene in pravne zasnove novi ureditvi. Izkušnje so neprestano potrjevale kot pravilno, da ljudstvu ni potrebna večja družbena enota od rodu ter večja upravna enota od vasi (sela). Slovenska naselniška vas se nam predstavlja kot tipična gospodarsko ozemeljska enota tako tam, kjer so se doseljenci naseljevali v popolnoma ali deloma opuščenih vaseh staroselcev, kakor tudi tam, kjer so po naselitvi osnovali novo osrednje selišče. Nikjer pa vasi, bodi stare ali nove, niso bile med seboj povezane. Bile so brez skupnega vodstva in brez upravnega oblastva druge stopnje.

Bratstvo namesto rodú je prišlo v poštev kot naselitvena enota tedaj, kadar je bilo treba zasesti odlegle, zemljepisno ločene ali vsaj terensko izrazito oddeljene krajine ne preveč razsežne površine, kjer se je moglo nastaniti sorazmerno neveliko število naselniškega ljudstva, kakor so bili n. pr. osredki (enklave) ali naselniške skupine v gorjih, predgorjih, medgorjih, gorah, medrečjih ipd. Zavzeta zemljišča so postala skupna last bratstva oziroma rodú, zakaj pri starih Slovanih prvotno ni bilo nikakršne individualne lastnine, tako da v slovanskih jezikih ni nobenih izrazov za lastništvo in dedovanje v tistem smislu, kakor so nam znani iz rimskega ali germanskega prava. Kakor na vseh slovanskih ozemljih, tako kažejo tudi na slovenskem ozemlju patronimični nazivi na to, da so stari Slovenci zasedli nove kraje po rodovih in bratstvih.²⁹

Izmed pravnih virov, ki potrjujejo obstoj bratstva, je pač najpomembnejša kralju Arnulfu pripisana, toda nepristna darovnica z dne 26. decembra 888, v kateri je omenjen starešina bratstva Trebibrat in je govor o njegovi ženi ter o njega sinovih in njihovih ženah, kakor tudi o njihovih zemljiščih in vseh njihovih posestvih. Gre torej za več osamo-

²⁸ Ljudmil Hauptmann, ČJKZ 1920, str. 120, pobijajoč Melikovo mnenje, da so bili prebivalci staroslovanske vasi vobče člani le ene rodbinske zadruge, zastopa stališče, da so pripadali prebivalci staroslovanske vasi »skupini sorodnih zadrug, bratstvu«.

²⁹ M. Sokolov, Iz drevnej istorii Bolgar 1879, str. 68 sl. I. Smirnov, Očerk istorii horvatskago gosudarstva 1880, str. 98; Grot, Moravia i Madjarje 1881, str. 105 sl.; Emil de Laveley, De la propriété et de ses formes primitives, Paris 1891 (V. Edit.); Edward Bogusławski, Historia Slowan I, str. 242 sl. in dr. — Iz te literature se more vsakdo poučiti, kako so se izvršili pohodi rodov (bratstev) Slovanov tako prej, ko so se slovanski narodi ločili drug od drugega, kakor tudi po ločitvi, zlasti pa takrat, ko so južni Slovani zavzemali Balkanski polotok.

svojenih zadrug, združenih pod istim starešino. Tu ne gre za nekakšno »veliko zadrugo«, temveč v Zadolah blizu Poreč je ob Vrbskem jezeru nastalo bratstvo, ki je obsegalo Trebibratovo zadrugo in zadruge vseh njegovih sinov.³⁰ Z daljnjim važnim primerom dokumentiranega bratstva se seznanimo v naslednjem odseku pričujočih izvajanj.

V. Župa

Župni ustroj staroslovenske družbe je izpričan po besedilu darovnice, s katero je bavarski vojvoda Tasilo II. leta 777, torej neposredno potem, ko je bila Karantanija pokorjena (772), daroval novemu samostanu v Kremsmünstru na kasnejšem Gorenjem Avstrijskem »dekanijo Slovencev«, kateri je določil na samem mestu po posebni odrejeni komisiji meje, ki jih je nato moral s svojo prisego potrditi župan Visov (jopan Physso).³¹ Tako imenovani dekaniji, ki jo je Tasilo odcepil od župe župana Visova, da bi jo podaril samostanu, sta načelovala Taljub in Sparuna, ki jima je dal sestavljavec listine ime »actores«. Gre za razlago latinskih izrazov decania in actores,³² ker mora tu biti ključ, da

³⁰ Kos, Grad. II, reg. 292: »Trebifratr cum uxore sua nec non filiis suis uxorisque filiorum suorum atque cum territoriis omnibusque possessionibus eorum.« Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I, str. 140, je izrazil mnenje, da gre v tem primeru za veliko družino, ki je kot zadruga skupno obdelovala in uživala zemljišče, ki ji je bilo od vaške občine začasno dodeljeno. Pisateljevo izhodišče je bilo, da je obstajala ta po skupnem predniku karaktirizirana velika družina zunaj vaške občine in z njo vzporedno. Idejo velike zadruge (Gross Zadruga) je branil tudi Metod Dolenc, češ da je sogorščina izšla iz nje. V tekstu naših izvajanj bo še govora o tem, da je teza o tako imenovani veliki zadrugi v področju zgodovine prava Slovencev nevzdržna.

³¹ Polatinjeno ime prvega slovenskega župana, ki je omenjen v zgodovini, razlagamo etimološko kot Vysol, Vysov, v naši transkripciji Visov. Pozivljemo se na dejstvo, da je pri severnih Slovanih ime Visov še dandanes živ priimek (n. pr. vladni svetnik Dr. Georg Wissowa, ki je predelal Paulyjevo realno enciklopedijo klasičnega starinoslovja). Tasilova darovnica iz leta 777 je bila že predmet več razlag, ki so po našem mnenju potrebne popravkov. Naša pričujoča izvajanja so izvleček iz prvotno v srbskem jeziku spisane razprave »Župan Visov i njegova župa«, ki je zdaj prevedena na nemško, »Suppan Wysow (Physso) und sein Gau« ter bo objavljena v inozemstvu, ker ni mogla biti objavljena doma. Tasilova darovnica ni edina listina, ki dokumentira ustroj staroslovenske družbe. Daljnje gradivo je zbral Bogo Grafenauer, Ustoličevanje str. 458 sl., kjer so kratko povzeti dokazi o slovenski svobodni vaški občini na podlagi Kosovih registrov, Grad. I št. 293 (Vonomyrus Sclavus), II št. 51 (družbena ureditev leta 817), št. 78 (Ziljska dolina leta 824), št. 94 (Buchenauski placit leta 827), št. 110 (Slovenci v obrski krajini leta 832), št. 150 (Slovenci na Gor. Avstrijskem leta 853) in št. 186 (Slovenci v Panoniji). Gl. tudi op. 48.

³² Tisti del besedila Tasilove darovnice, ki se nanaša na dekanijo Slovencev, se glasi: »... Tradimus autem et decaniam Sclavorum cum opere fiscali seu tributo iusto, quod nobis antea persolui consueverant, hos omnes predictos Sclavos, quod sub illos actores sunt, qui uocantur Talivp et Sparuna quod infra terminum manet, que coniuravit ille jopan, qui uocatur Physso, et conduxit per gyrum illos nominantes Fater abbatem et archypresbyter et Chuniprecht iussi

se razreši tajna, ki je razprostrta nad predfevdalno družbenostjo Slovencev.

Beseda actor-is m. pomeni osebo, ki kaj upravlja, upravnika, oskrbnika, poslovodjo. Slovenca Taljub in Sparuna nista opravljala kako višjo službo ali celo dostojanstvo, temveč sta bila organa krajevne uprave in podrejena organu, ki mu je bilo ime župan Visov. V tej službi sta se nahajala tistega dne, ko je poslovala Tasilova odprava na samem mestu. To se pravi, da sta bila v svoji službi še prej, ko je bila »dekanija« odcepljena.³³ Gre potemtakem za dva domača organa, ki sta bila od ljudstva izvoljena, da opravljata pod županom Visovom zaupane jim posle. Koordinirano navajanje obeh imen nikakor ne kaže na to, da gre za dvojce po kakovosti različnih položajev, tudi ne na to, da bi bil eden obeh upravnikov podrejen svojemu tovarišu, marveč govori zgolj za to, da gre za isti položaj v dveh enakih območjih. Območji, v katerih sta službovala Taljub in Sparuna, nista mogli biti nič drugega ko dela župe, ki je bila tu, na skrajnem severozahodu slovenskega ozemlja, po konkretni potrebi obrazovana kot velika župa rodov in bratstev, ki ji je načeloval izvoljeni župan (jopan) s činom velikega župana. To slovensko ljudstvo je bilo na udarcu tako Bavarec kakor tudi Obrov, katerim že zaradi geografske oddaljenosti pač nikoli ni bilo pokorno. Razvilo se je bilo v dveh stoletjih iz stalno naseljenega rodú, ki je bil prišel sredi 6. stoletja s slovanskega vzhoda in vzel kraje okoli sedanjega mesta Steyra v svojo posest.³⁴

Taljub in Sparuna sta bila v župni krajini tega ljudstva živeča, županu Visovu podrejena, istovrstna organa. Sodeč po celotni površini

a summo principe Tassilone definire decreuerunt et terminum posuerunt, totum et integrum ad eum tradimus locum et XXX Sclauos ad Todicha cum opere fiscali seu tributo iusto. Tradimus autem et terram, quam illi Sclaui cultam fecerant sine consensu nostro infra qui uocatur forst ad Todicha et ad Sirnicha...« — Fran Kos, Grad. I št. 256, je k temu besedilu pojasnil, da sta Todicha (Dietach) in Sirnicha (Sierning) dve vasi blizu gornjeavstrijskega mesta Steyra. Toda Bogo Grafenauer, Ustoličevanje str. 482, trdi, da je bila zemlja med Dietachom in Sierningom »že na Bavarskem«.

³³ Fran Kos, Grad. I št. 275 in 279, navaja besedilo dveh kasnejših listin, ki še bolj jasno potrjujeta, da sta tadva upravnika opravljala službo še prej, ko je Tasilo podaril dekanijo samostanu. Prva listina, nepristna, je bila baje sestavljena v Ahenu leta 789, druga pristna, pa dne 3. januarja 791 v Wormsu. V obeh listinah se potrjuje Tasilovo darilo kremsmünsterskemu samostanu iz leta 777. Besedilo v teh dveh listinah se glasi »... nec non decania una de illis Sclauis super quos fuerunt actores Taliup et Sparuna.« To se pravi, da sta prej bila v tej službi, zdaj pa nista več.

³⁴ Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I, str. 103 sl., je dokazal, da so zahodni Slovani iz prostora pod Karpati in na Moravskem že okoli leta 550, vsekakor pa pred letom 568, ko se je po odhodu Langobardov odprla panonskim Slovanom pot v vzhodne Alpe, zavzeli nekdanje slovansko ozemlje v Gorenji in Dolenji Avstriji. Posihdob ne more več biti dvoma, da se je župa župana Visova razvila iz rodu naselnikov, ki so bili semkaj prodrli okoli leta 550 z vzhoda.

samostanu podarjene »dekanije«, ki sta jo tvorila področji teh dveh organov, ti dve področji nista mogli imeti za hasnovavce dveh rodov, pač pa sta ustrezala posesti dveh bratstev, bržda bratstev z lastnima zaselkoma. Gre za dvestoletni razvoj dveh že prvotno zaradi krčenja gozda proti severu detaširanih zadrug, ki sta se v dobrih sedmih pokolenjih zaradi preobljudenosti razvili v pravi bratstvi.

Taljub in Sparuna sta bila starešini dveh bratstev v severni krajini župe, ki ji je vladal župan Visov.³⁵ Sestavljavca Tasilove darovnice je bil v zadregi, s katerim imenom naj označi čin slovenskega starešine bratstva. Mislil je, da bo z besedo *actores* še najbolj izrazil to, da sta to dva domača, po ljudskem običaju izbrana opravnikarja. Ne le da mu ni bil noben boljši latinski izraz na voljo, tudi nobenega bavarskega izraza ni bilo, ki bi bil količkaj ustrezal slovenskemu terminu starešina. Težko je bilo točno opisati, da gre za dva starešina bratstev, ki sta podrejena svojemu županu, zdaj pa pojmeta z vsem svojim ljudstvom in inventarjem pod vlado in v last nemškega samostana. Vendar pa nam Tasilova darovnica dovolj nazorno predočuje staroslovensko župo kot družbenost višje vrste, nastalo tu, tik bavarske meje, zaradi uspešnejše vojaške obrambe (skupni grad).

Svet, ki ga je dobil kremsmünsterski samostan od vojvode Tasila, ni bil majhen, marveč tako prostran, da je morala Tasilova odprava³⁶ napraviti okoli njega obhod, da bi določila meje in postavila mejnike.

³⁵ Dosedanje razlage so zelo različne. Jakob Kelemina, *Staroslovenske pravde*, GMS 1935 (XVI), str. 37, sodi, da je pobiral eden aktorjev domačega rodu v Physsovi okrožni župi davke in morebiti izvrševal sodno oblast, vtem ko je drugi upravljal župni svet kot nekakšen soseski župan. Josip Mal, *Probleme aus der Frühgeschichte der Slowenen*, Ljubjana 1939, str. 95, ima enega od dveh aktorjev za načelnika desetnije, drugega za načelnika stotnije. Bogo Grafenauer, *Čas*, XXXIII, str. 523, meni, da je šel Mal s svojim naslonom na Jugoslovanom neznano rusko organizacijo predaleč v konstruiranju staroslovenske upravne organizacije, ki nikakor ni v skladu z dosedanjimi dognanji o slovenskih župah in županih najstarejše dobe. Bogo Grafenauer je izrazil kasneje, gl. *Ustoličevanje* str. 489, mnenje, da je položaj obeh upraviteljev in samega župana Visova toli nejasen, da se ne more reči, gre li za zadružne starešine ali za načelnika dveh v eni srenji povezanih naselij, oziroma za župana kake večje enote.

³⁶ Vojvoda Tasilo je odredil v odpravo krajinskega kneza, državnega sodnika in kot tretjega člana svojega osebnega zaupnika. Župan Visov jih je moral peljati okrog (*per gyrum*) se pravi po novih mejah. Poslovanje odprave je imelo značaj prave pravilne izvršbe. Pa ne le odvzemanje sveta, temveč tudi postopek, ki se je nanašal na določitev bodoče meje med župo Slovencev in samostansko posestjo, ima na sebi vsa znamenja prisilnega izvrševanja. Župan Visov je moral pod tem pritiskom po izvršenem obhodu v cerkvi priseči, da bo njegova župa v bodoče spoštovala novo mejo. Če vzamemo vsa ta proti župi naperjena izvršilna dejanja (odcepitev dveh bratstev, predaja njune zemlje in inventarja samostanu, določitev nove meje in prisego, da se bo meja spoštovala) kot celoto, se ni moči ubraniti misli, da gre za Tasilovo retorizijo proti slovenski župi, ki se je bila Bavarcem uprla z orožjem in bojevala na strani Karantancev.

Šlo je za odcepitev dela župe, na katerem sta živeli dve bratstvi.³⁷ V našem zgodovinopisju se je pojavilo mnenje, da v Tasilovi darovnici imenovana decania Sclavorum ni bila čisto ozemeljska, marveč vsaj na pol tudi personalna enota, češ Slovani, ki so bili ob tej priliki samostanu darovani, niso bili zgolj posamezniki, sedeči na odmerjenih hubah, marveč tudi predstavniki neke skupnosti, morda vaške občine.³⁸ Toda v tem primeru ne gre niti za bavarske hube, niti za skupnost, podobno vaški občini, temveč za staroslovensko župo in nje posest. Kakor v večini krajin, kjer so se Slovenci naseljevali, tako se je tudi v gosto zaraslih krajih Obdonavja kultiviranje zemlje vršilo s postopnim kolektivnim krčenjem pragozdovja. Tu ni bilo vasi, marveč posamič ali kvečjemu v zaselkih nastanjene zadruge so širile svojo posest, kolikor so jim dopuščali zemljepisni in drugi pogoji in je to terjal prirast združnega članstva. Njive so bile nestojne, da se zlepa ni moglo govoriti o določenih mejah obrobnih krčevin. Tako tudi bratstva župe župana Visova, ki so se bila razrasla iz prvotnih zadrug, naseljenih ob robih župe, niso imela vidnih meja na teh robih. Zato ne drži mnenje, da je bila naloga Tasilove odprave zgolj v tem, da deklarativno označi že obstoječo mejo,³⁹ marveč sestavljaec darovnice je bil ravno zato v zadregi, kako naj opiše darilni predmet, kateremu naj bi darovnica šele določila obseg in meje. Zato ne gre sklepati, da izraz decania »sicer res ni neka slovenska dekanija, ki za južne Slovane tega obdobja ni zgodovinsko realna, da pa pomenja vsekakor enoto, ki je v tem primeru družila Slovane«, ampak sklep se mora glasiti zgolj tako, da bavarski pisec listine ni imel na voljo strokovnega izraza, s katerim bi se dal

³⁷ Edward Boguslawski, *Historya Slowan, Kraków-Warszawa 1899*, II, str. 500, je navedel, da je bila predmet Tasilovega darila »wokolo klasztora leżąca żupania slowianska (decania Sclavorum)«. Toda iz besedila darovnice je jasno razvidno, da je bil samostanu podarjen le del župe.

³⁸ Bogo Grafenauer, *Ustoličevanje* str. 487 sl., je izrazil mnenje, da decania Sclavorum omenjena v Tasilovi darovnici, ni bila ozemeljsko upravna, se pravi javnopravna ali celo kar politična ustanova, marveč pisatelj jo ima za izraz notranje upravne lokalizacije v cesarjevi posesti. Institucija, ki se skriva pod tem imenom, da je verjetno srenja ali soseska, pred vpeljavo zemljiškega gospodstva torej svobodna vaška občina. Josip Mal, *Probleme* str. 91 sl., je pri slovenski dekaniji intuitivno zaslučil ureditev staroslovenskega prava, toda nikjer ni nobenih dokazov, da je bila ta ustanova najnižja stopnja na lestevici združenja župa-stotnija-desetnija. — Jakob Kelemina, *GMS 1935* (XVI), str. 57, je pod vtisom Schnellerjevih izvajanj oglašil dekanijo Slovencev za podrazdelek okrožne župe, češ župa župana Visova je bila razdeljena v dekanije ter da sta v dekaniji vladala tista dva »aktorja« domačega pokolenja, o katerih je bil govor v prejšnji opombi 55.

³⁹ Fran Kos, *Grad*. I. str. 286/6, je trdil, da »je bila tu omenjena dekanija natančno urejena«. Toda obhod s krajinskim knezom na čelu je bil ravno zato potreben, da bi se konstitutivno odredila in zajamčila nova meja na vseh štirih straneh. Če bi bila dekanija določna ozemeljska enota, obhod sploh potreben ne bi bil. Menih, ki je sestavljal besedilo darovnice, ne bi bil v zadregi, kako naj poimenuje darilni predmet. Šlo je za svet, ki mu je bilo treba določiti obseg in meje.

pravno izraziti del slovenske župe, obsegajoč dve bratstvi. Površina tega svetá je približno ustrezala površini bavarske enote, ki se je imenovala technei in je prvotno tvorila ozemlje, na katerem je živelo deset rodbin. Pisec je izbral to ime zaradi podobnosti ozemlja s podarjenim svetom. Po latinsko se je technei imenovala decania in je etimološka izposojenka, izpeljana iz besede decania.⁴⁰ Ker je pisec darovnice imel v mislih domačo technei, se mu je zdela nje latinska prvotna oznaka decania najbolj primerna, saj je ustrezala predstavi o darilnem predmetu tako glede obsega sveta, kakor tudi glede števila zadrug, naseljenih na njem. Na podlagi dognanj, da se je moral samostanu podarjeni svet šele novo določiti tako glede obsega kot glede novih mejá,⁴¹ ter da sta bavarski izraz technei in latinski izraz decania soznačna termina,⁴² se mora v nič razbliniti vsakršna trditev, da je slonela ureditev župe župana Visova in staroslovenske župe sploh na nekih ozemeljskih enotah, imenovanih dekanija, vaška občina ali kakor koli.

Nastanek župne organizacije je treba datirati še v drugo polovico šestega stoletja. Slovenski naseljenci so se tem bolj združevali v rodovne zveze, čim bolj so bili oddaljeni in neodvisni od Obrov. V novih krajih se je nekdanji vojaški duh zbudil z elementarno silo, brž ko so začeli zamejski sosedje vpadati v slovensko posest. Konec 6. stoletja je bila vojaška organizacija dovršena do te mere, da so vojskovodje mogli misliti na širjenje mejá.⁴³ Vojaško politične enote z značajem plemenskega prazdruženja so se pojavljale, kjer koli ljudstvo ni bilo neposredno odvisno od Obrov. Rodovne zveze so zdaj ustrojene v župe pod upravo župana ali pa kneza.⁴⁴

⁴⁰ Jakob Kelemina, GMS 1935 (XVI), str. 37, je ugotovil, da so Bavarci prevzeli izraz decania najkasneje okoli leta 700, ker se pri njih sicer ne bi bil mogel izvršiti premik glasov decania > technei.

⁴¹ Bogo Grafenauer, Ustoličevanje str. 450, je opozoril, sklicujoč se na Vladimirja Levca in Ljubomira Niederleja, da je bilo zamejničenje samostanu podarjenega sveta zato potrebno, ker so slovenski naseljenci prestopali meje nestojnih njiv.

⁴² Jakob Kelemina, na n. m. Pisatelj izvaja, da decania ni bila nič specifično slovenskega, temveč da gre za ustanovo, ki se imenuje na romanskih tleh decania, pri Bavarcih pa tegneia, tegnei, töchnei, in ki predstavlja gospodarsko enoto, ustanovljeno od zemljiške gospode zaradi boljšega izrabljanja posesti ter da gre za podrazdelek okrožne župe kot večje enote. — Glede etimologije besede decania prim. tudi Fran Kos, Grad. III, št. 34 ter str. 23/3.

⁴³ Fran Kos, Grad. I, str. 112, 116, 151, 158, 148. Ko je bavarski vojvoda Tasilo I. oplenil leta 595 slovenske krajine, so ga Slovenci leto potem popolnoma porazili s pomočjo obrskega kakana. Leta 600 so Slovenci že napadali Istro. Sodeč po teh dejstvih bi se moglo zaključiti, da se je vojska usposobila za napadno vojskovanje v 5 letih. — Glede mejá langobardske Italije v 7. in 8. stoletju prim. Milko Kos, Postanek in razvoj Kranjske, GMS 1939 (X), str. 28.

⁴⁴ Josip Žontar, Skupna podlaga, Sl. Pr. 1935, str. 167, navaja, da so bili Slovani še v šestem stoletju večinoma razcepljeni na rodovne enote. Šele v sedmem stoletju so ustvarili krvne in ozemeljske vezi večje vojaške in politične organizacije (plemena), za katere so bile značilne desetnije in stotnije

Med plemenom, ki mu je načeloval župan Visov in ki je bilo ustrojeno v zadrugah, bratstvih in župi, ter med bavarskim suverenom je obstajalo pristno vazalstvo razmerje po fevdnem pravu. Razen vojaške zvestobe je bila dolžnost zadrug, dajati vojvodu davek v naravi, ali pa namesto tega »davščino v denarju, ki mora biti primerna«. ⁴⁵ Vojvoda Tasilo jemlje svojega vazala župana Visova na osebno odgovornost zaradi neposlušnosti in nezvestobe (felonije). Po fevdnem pravu je obstajala nezvestoba v tem, ker se je bila župa pridružila karantanski stranki poganskih velikašev, ki jih je Tasilo porazil, neposlušnost pa še posebej v tem, ker župa v vojnih letih ni bila »odrajtovala« dolžnih dajatev in davščin. Pri izvršbi, ki jo je Tasilo odredil, ni šlo le za odškodnino zaradi neplačanih davščin, marveč tudi za akt fevdnopravne retorzije. ⁴⁶

VI. Ozemeljsko prazdruženje krčevinskih kolonij

Kremsmünsterska darovnica vojvode Tasila II. omenja naselbino Slovencev severno od sedanjega mesta Steyra ob reki Dietachi. Zadevno mesto v besedilu listine se glasi, da izročča darovalec samostanu krajino (locum) in XXX Slovencev z dolžnimi služnostmi ali primerno davščino. To mesto z neposrednim dostavkom, da se izročča tudi svet, ki so ga ti Slovenci brez vojvodovega dovoljenja izkrčili zdolaj v gozdu, ki se imenuje forst ob Todichi in Sirnichi, ³² jasno priča, da je bila ta kolonija, obsegajoča 30 slovenskih zadrug, zunaj mejá v prejšnjem odseku opisane župe in da je ni upravljal župan Visov.

Na latinski imenoslovni lestvici villa-locus-terra zavzema naziv locus srednjo stopnjo. Terra pomeni naseljen svet, locus pa je občno ime, ki na splošno pomeni vsak kos naseljenega svetá, konkretno pa naselje, kraj ali krajino, kakor je pač svet velik. V pomenu krajina je izraz locus uporabljen tukaj in še na enem drugem mestu v tej listini. ⁴⁷

(H. F. Schmid. Die Burgerichtsverfassung bei den slawischen Völkern in ihrer Bedeutung für die Geschichte ihrer Siedlung und ihrer staatlichen Organisation, Jahrbuch f. Kultur und Geschichte der Slawen II. str. 117 sl.).

⁴⁵ Fran Kos, Grad. I., str. 290/5, je dal k reku »cum opere fiscali seu tributo iusto« (pri tem je pisatelj veznik seu spremenil v veznik et) komentar, da so morali podjarmljeni Slovenci dajati davke in razne služnosti, katere so morali izvrševati, povrh pa še davščino tributum, ki ni bila velika, kot kaže beseda iustum. Toda veznik seu (sive) pomeni ali: ne in, in dopušča zgolj razlago, da so se mogle dajatve v naravi (opus fiscale) spremeniti v primerno denarno davščino (tributum iustum).

⁴⁶ Na podlagi besedila Tasilove darovnice ni moči trditi, da je bavarski vojvoda podjarmil pleme župana Visova in kot zmagovalca samolastno odredil odcepitev dveh bratstev od podjarmljene župe. Ne gre za diktat zmagovalca, ki je Karantance porazil. Starešini Taljub in Sparuna ter njuni bratstvi so pač postali podložniki obdarjenega samostana, toda Visov in ostala župa sta proti vojvodi Tasilu ostala slej ko prej v fevdnopravnem vazalskem odnosu.

⁴⁷ To mesto se glasi: »... similiter et in loco qui uocatur Eporestal.« Fran Kos, Grad. I., str. 306, je pojasnil, da je Eporestal sedanji Eberstälzell.

Vas (selo) ni v virih označena z imenom locus, temveč navadno le z imenom villa. V tem smislu ločijo ta dva pojma sploh vsi latinski pisci srednjega in novega veka,⁴⁸ prav tako pa ju natančno razločuje tudi sestavljaivec Tasilove darovnice.⁴⁹ Le-ta je opozoril bravca, da ne gre za sklenjeno naselbino z rodovnopravnim ustrojem, marveč za kolonijo krčevinarjev, ki je vsekakor bila starega porekla, sodeč po tem, da so zadržarji samolastno krčili novine v državnem gozdu, ker jim pač domače njive zaradi naraslih družin niso več zadostovale za preživetev.

Kakor vobče tedaj, kadar se je izvršila kaka naselitvena akcija Slovencev na že zasedenem ozemlju, tako stopa tudi v ditaškem primeru pred bravčeve oči kolonija razloženih zadrug kot nasprotje k rodovnopravnemu tipu vasi (sela). Ostra dogmatična razlika, označena z antitezo latinskih virov locus: villa, ima svojo družboslovno opravičbo v dejstvu, da pri krčevinarskih skupnostih zaman iščemo rodovnopravne podlage.

Ni da bi dvomili o tem, je li bila ditaška naselbina 30 slovenskih zadrug zares zgolj ozemeljska ustanova. Na svetu, ki mu je stojnost mejá avtoritativno izpričana po sami navedbi v darovnici, da izroča darovavec krajino celo in vso (neokrnjeno), se je v nekoliko pokolenjih ustalilo 30 krčevinarskih zadrug, ki so zdaj že ekspanzirale z nasilnim prilaščanjem državnega svetá. Krčenje v koloniji, prav posebno pa novejšje krčenje njiv na tujem, se je neizogibno moralo odvijati s skupno pomočjo ali celo kar v skupnosti. O tem so sklepali zadržni starešine v večí, ki jo je vodil najstarejši med njimi. Ni moči niti zamisliti, da se večá ne bi bila ukvarjala tudi z drugimi nalogami krajevne uprave in s sodstvom, predvsem pa z vprašanji sosedstva in zadržnih mejá ter z oddajo davščin. V sto letih ali več je nastala tukaj staroslovenska občina po nuji dejansko potrebne vzajemne pomoči, čeprav brez rodovnopravne podlage. Gre pač za čisto ozemeljsko formacijo.

V latinskih virih je nič koliko omemb o krčevinarskih naselbinah. Ditaška kolonija 30 slovenskih zadrug je med njimi le eden, gotovo pa zelo važen primer, tako da se po pravici lahko govori o tipu ozemelj-

⁴⁸ Fran Kos, Grad. II, št. 40, 64, 74, 75, 105, 106, 110, 112, 115, 121, 170, 174, 186, 191, 241, 246, 266, 285, 291 do 294, 296, 300, 309, 311, 320, 337, 366 do 369, 392, 400, 401, 414, 415, 450 do 453, 457, 466, 467, 469, 477, 495, 497, 505, 511, 515, 535 itd. nudi obširno gradivo iz 9. in 10. stoletja glede rabe strokovnih izrazov locus in pa villa. Posebno pažnjo zbuja gori navedeni regist št. 110, namreč listina z dne 6. oktobra 832, s katero je kralj Ludovik podaril rezenski cerkvi »locus, ubi antiquitus castrum fuit qui dicitur Hartlungsburg, cum reliquis adiacentibus in circuito« (castrum je župni grad iz dobe gradišč 600 do 1200, kakor trdi Jan Eisner). Dalje prim. gori označeni regist št. 186: »villa, qui vocatur Nabamidina«. Dosti je primerov, kjer se natančno razločujeta pojma kraj pa vas. V registu št. 237 n. pr. se omenjata locus Zlatina pa villa Kostiza.

⁴⁹ V darovnici vojvode Tasila II. kremsmünsterskemu samostanu beremo, da je podaril vojvoda villam Allinhofa (vas Alkoven). Sestavljaivec besedila je torej razločeval pojem kraja od pojma vasi ter je naš zadevni locus, krajino, na kateri je živel 30 zadrug, še pobilže opisal, češ da jo izroča vojvoda totum et integrum, s čimer je nedvomno poudarjeno, da ne gre za sklenjeno vas, marveč za sklop razloženo naseljenih zadrug.

skega prazdruženja staroslovenskih krčevinarjev. Ta naselbinski način razloženih zadrug brez rodovnopravne osnove še ni dobil strokovnega imena v zgodovini prava Slovencev. Morda bi ustrezalo imé naselbinska občina krčevinarjev ali kratko krčevinarska občina.

Kakor za starejšino bratstva in za svet, ki je bil lasten dvema bratstvom, tako je manjkalo sestavljavcu Tasilove darilne listine tudi za ditaško občino 30 krčevinarskih zadrug primerne bode latinskega ali bavarskega oznamenila, pa je on v duhu že udomačene izrazoslovne rabe enostavno segel po imenu locus v pomenu krajina. Šlo mu je za izraz, ki bi bravca na to opozoril, da gre v tem primeru za krčevinski svet slovenskih, toda rodovno med seboj nepovezanih zadrug, ki so se bile iz svojih pretesnih bratstev že davno odselile, da bi si ob reki Dietach izkrčile nove domove in njive.

VII. Povzemek

Prvotno prazdruženje Slovencev je bil *rod*. Še v predslovenski dobi se je razvila v rodu *rodbinska zadruga*. Na rodbinske zadruge stari Slovenci niso prenesli nobene pristojnosti rodovnopravne družbenosti. Podmene o nekaki rodbinski zadrugi višje stopnje, n. pr. o véliki zadrugi (Gross-Sadruga), se ne dajo vzdržati, čeprav se pojavljajo v zmerom novih verzijah.⁵⁰

Navzgor je krenil razvoj rodovnega prava prav tako zgodaj v tej obliki, da se je po dejanski potrebi združilo več rodov v zvezo vojaško političnega značaja, imenovano *pleme*, da bi se z vojaško ustrojenimi krdeli večjega obsega uspešno izvršila skupna vojna podjetja, izpeljiva samo s silno udarno močjo. Po sklenjeni plemenski zvezi z Obri so se morali Slovenci odreči plemenskim zvezam in rod je bil zopet vrhovna ustanova njihove družbenosti.

Še po prvi stalni naselitvi slovenskih rodov se je po nekaj pokolenjih izoblikovalo na rodbinskozadružni podlagi novo prazdruženje, obsega-joče več zadrug, izšlih iz istega prednika, ker so bile mnoge preobljudene zadruge primorane razdeliti se v več novih zadrug pod lastnimi starešinami. Novo prazdruženje, obstoječe iz matične zadruge in vseh od nje odcepljenih podružnih zadrug, je dobilo ime *bratstvo*. Bratstvo je bilo sprva mnogo manjše od rodú, bilo pa je rodu zelo podobno po ustroju.

⁵⁰ Bogo Grafenauer, Ustoličevanje str. 490 sl. je postavil tezo patriarhalne velike družine, ki da je kot zadruga obdelovala skupno, od vaške občine ji baje dodeljeno zemljišče in uživala skupno njega plodove. — Metod Dolenc, Die Rechtsidee des Kollektivismus im slowenischen Volksrechte (Przewodnik Historyczno-prawny II, str. 93 sl.), je nazval za veliko zadrugo (Gross Zadruga) »celoto vinogradniških posestnikov neke gorske pravde« ne da bi svojo trditev kakorkoli utemeljil. Toda večkrat govori pisatelj o vinski gori »kot veliki zadrugi če ne krvnih pa vendar gospodarskih interesov«. Velika zadruga brez rodbinskopravne osnove je nerealen izmislek. Sicer pa sploh ni bilo nikakih »vélikih zadrug«, pač pa so bile velike zadruge.

Koder se je ob ugodnih mu pogojih bratstvo s časom zelo povečalo, so ga tedaj že vobče imeli za rod, če je bil njega genetični postanek prišel v pozabo. O opisanem pogostnem »zenačenju« pravnih položajev bratstva pa rodú dozdej še ni bilo govora v naši zgodovini družbenosti in prava.

Po zunanjem videzu drug od drugega težko razločna, postaneta rod in bratstvo glavna naselitvena enota, ko se Slovenci po letu 568 začno pod vojaško zaščito Obrov širiti iz Panonije v Norik. Pleme kot naselitvena enota ni prišlo v poštev preprosto zato, ker so bile plemenske zveze Slovincem prepovedane, odkar so bili stopili v stalno plemensko zvezo z Obri. Rodovi in bratstva Slovencev zavzemajo zdaj postopoma od Obrov jim ponudeno zemljo nebranjenege zahoda po mirnem potu, prihajajoč v nove kraje v posameznih, često nepovezanih pohodih in osvajajoč tu na pol opuščeno vas staroselcev, tam ledino, prikladno za naselitev, vedno pa nadevajoč novim seliščem patronimična imena.⁵¹

Rodbinska zadruga je prišla v poštev kot naselitvena enota zelo izjemno, kadar bi bilo šlo za zavzetje kake odločene male krajine, kjer za bratstvo ne bi bilo mesta, ali pa kake obstoječe ali napuščene staroselske posamezne kmetije. Seveda so tudi posamič naseljene rodbinske zadruge ostale v sestavu svojega bratstva oziroma rodú. Zlasti pa je pripadla rodbinski zadrugi vloga naselitvene enote, kadar so se krčile večje površine pragozdovja zaradi množične naselitve, ker so za to delo prišle v poštev le detaširane, iz svojih bratstev in rodov kot nadbrojne izločene, najpogostokrat rodovnoppravno med seboj sploh nepovezane rodbinske zadruge. Tako se je že kmalu po naselitvi prvič v zgodovini družbenosti in prava Slovencev pojavila tista ozemeljska enota, za katero smo predlagali ime krčevinarska občina, ker je imela le še malo znamenj rodopravne družbenosti ali pa jih sploh ni več imela.

Zaradi uspešne vojne obrambe novega ozemlja se začno najprej na njegovi zahodni meji, kamor dejansko ni več segala obrska oblast, potem pa ustrezno slabljenju obrske politične moči vobče, po dolgem prestanku znova obrazovati *plemenske župe*, ki prevzamejo nase poleg vojaških nalog tudi naloge upravnega oblastva druge stopnje.

Zato nikakor ne drži ono tolikokrat ponavljano, za proučevanje družbenosti in prava Slovencev zares važno mnenje, da je vrednotiti zemljiško reformo nemških fevdalcev na slovenskih tleh zgolj takó, da so bile rodovnoppravne enote, na katere so novi gospodarji naleteli, preustrojene v ozemeljske ustanove krajevno upravnega značaja. Nasprotno, predmet fevdalne preosnove so bile tudi domače (nadanje), se pravi staroslovenske ozemeljske enote krajevno upravnega značaja, namreč vaških občin po eni ter krčevinarskih občin po drugi plati. Glede sklenjenih naselij, kolikor so padle pod nož preustrojevanja fevdalcev,

⁵¹ Jakob Kelemina. Pravne starine v filološki luči, GMS 1935, str. 90, je opozoril (gl. iztočnico zadruga), da je treba dobro ločiti krajevna imena, ki so patronimična, od krajevnih imen, ki so izpeljana od osebnih imen ustanoviteljev selišč (n. pr. Osluševeci = Osluhovo selo; Radgona = Radgojina. Gesiess des Radigoj ipd.).

vrhu tega ni pustiti zneimar, da je v dolgih stoletjih med naselitvijo in reformo prišlo njihovo družbeno poreklo že tolikanj v pozabo, da je bil postanek čisto neznan. Skratka, fevdalna preosnova zemljiške uredbe je bila posvečena v precejšnji meri tudi preobrazbi staroslovenskih ozemeljskih ustanov v fevdalne ozemeljske ustanove.

Ni prav, da se povezuje razsulo rodovnopravne ureditve starih Slovencev samo s tvorjenjem ozemeljskih enot nemškega fevdalstva. Proces prevedbe rodu ali bratstva v vaško občino je bil izvršen v veliki meri še prej, ko so Slovenci zašli pod nemški jarem, še ob začetku njihove lastne ljudske civilizacije. Zgodovina družbenosti in prava Slovencev pogreša žal še zdaj znanstvenih raziskav o družbenem in pravnem sožitju predslovenske dobe. Kar ne moremo se znebiti usodnega uvrščanja rodbinske zadruge kot prvotnega prazdruženja starih Slovencev. Neosnovani premik je kriv, da se pri nas toliko razpravlja o neki širši rodovni skupnosti, ki da se je začela pri Germanih zgodaj razkrajati, vtem ko je bajè pri slovanskih narodih pokazala mnogo krepkejšo odpornost. Rodopravne in rodbinskozadružne enote se mečejo v en koš, ne da bi se raziskovalo njih družboslovno poreklo. Kontaminacija čisto različnih družbenih in pravnih ustanov jim omogoča, da govore v eni sapi o rodovnopravnih in o rodbinskozadružnih enotah. To je krivo, da so nekateri zgodovinopisci zabredli v zmoto, da je bila rodbinska zadruha prvotno prazdruženje Slovencev in zato bajè tudi njihova glavna naselitvena enota.

Zusammenfassung

EINIGE BEITRÄGE ZUR ALTSLOWENISCHEN GESELLSCHAFTSLEHRE

In den einleitenden Ausführungen (I) vertritt der Verfasser den Standpunkt, man könnte bei dialektischer Zuhilfenahme bewährter soziologischer Auslegungsgesetze bereits mit dem vorhandenen Quellenmaterial mehr Licht in die noch sehr lückenhaften Ergebnisse der altslawischen Gesellschaftslehre bringen. Zur Erhärtung dieser Voraussetzung bemüht er sich im vorliegenden Aufsatz neue Aspekte betreffs der altslowenischen Urverbände des VI. bis X. Jh. zu geben. In 5 Abschnitten werden die hauptsächlichsten altslowenischen Sozietätsformationen, so Geschlecht — rod, sowie Hausgenossenschaft — rodbinska zadruga (II), ferner Konfraternität — bratstvo (IV), Volksstamm — pleme und dessen Gauverfassung (V), sowie die Neulandkolonie als territorialer Urverband (VI) besprochen und überdies wird der bisherigen Hypothesen betreffs der Durchführungsweise der Landnahme im VI. Jh. Erwähnung getan (III), um zum Schluss die Neuergebnisse zusammenzufassen (VII).

Bezüglich der altslowenischen Hausgemeinschaft, genannt zadruga, die im grossen ganzen bei der Feudalreform einging, und bezüglich der ihr ungerechtfertigt zugemuteten Rolle der hauptsächlichsten Ansiedlereinheit verweist der Verfasser auf den sekundären Ursprung der altslawischen Hausgenossenschaft aus dem Geschlecht, wie auch auf die analytisch nunmehr ermiesene Tatsache, dass die noch jetzt auf dem Balkan bestehenden südslawischen Zadrugen die nämlichen organisatorischen Hauptmerkmale aufweisen, welche die Zadruga der Altslawen in der Zeit vor der slowenischen Landnahme besass, so dass der Schluss gerechtfertigt erscheint, die heute bestehenden Abweichungen in der Verfassung der einzelnen Hausgenossenschaften auf dem Balkan seien auf spätere politische und kirchliche Einflüsse, die nach der Landnahme der Balkan-slaven Platz griffen, zurückzuführen und dass zur Zeit der Landnahme durch die Slowenen noch keine dieser Abarten bestanden.

Interesse dürften ferner die Ausführungen des Verfassers wachrufen, der aus der Zadrugenverfassung hervorgegangene Urverband, genannt Konfraternität — bratstvo (mörtlich übersetzt Bruderschaft), habe dank seiner organisatorischen Ähnlichkeit mit dem zwar grössern Geschlecht wohl auch schon vor der zweiten Hälfte des VI. Jh. die rechtliche Gleichstellung mit diesem erlangen können, falls die Konfraternität durch Menschenzuwachs die Grösse eines Geschlechtes erreicht hatte und ihre genetische Herkunft bereits ganz in Vergessenheit geraten war.

In die altslowenische Gauorganisation und zugleich in die bisher vollkommen hintangesetzte Neulandgemeinschaft (krčevinska občina) sucht der Verfasser dem Leser durch Heranziehung wichtiger Textteile aus der kremsmünsterschen Schenkungsurkunde Herzog Tassilo's aus dem J. 777 einen bessern Einblick zu verschaffen. Der Gau (župa) des Suppans Wyssow (jopan Physso) wird dem Leser als ein regelrechter Sippenverband höherer Ordnung, dem die untergeordneten Hausgenossenschaften und Konfraternitäten mit ihren Weibern als Lokalverbände erster Instanz angehörten, vorgeführt. Die Termini actores und decania finden nunmehr ihre richtige Deutung. Die Gauverfassung wird als wieder anferstandene militärisch-politische Stammessozialität mit dem Verweis darauf geschildert, dass die Stammesvereinigungen alten Gedenkens, genannt pleme, seit dem Beitritt des Volkes zum avarisch-slowenischen Stammesverband einseitig ruhen mussten.

Unter den Neulandrodungen grössern Stils, deren in den Quellen so manches Mal Erwähnung getan wird, verdient die besondere Beachtung des Lesers die in der Schenkungsurkunde Tassilo's als Geschenksgegenstand angeführte Neulandansiedlung, genannt »locus et XXX Sclavi ad Todicha«. Hier handle es

sich um eine Altsassenkolonie von 30 Zadruzen, die, durch grossen Volkszuwachs gezwungen, Neuland im benachbarten Kronwald planmässig zu usurpieren begannen. Hier offenbare sich dem Leser die altslowenische territoriale Gemeinde, genannt občina, klar in ihrer anderen, der Dorfgemeinde (vaška občina) entgegenmetzten Art.

Die Ausführungen des Verfassers gipfeln im Endergebnis, das dahin lautet, dass anlässlich der deutschen Feudalreform auf slowenischen Gebiet ebenfalls althergebrachte bodenständige Territorialinstitutionen und nicht nur — wie bisher allgemein angenommen wurde — ausschliesslich altslowenische Sozietätsformationen der Umgestaltung in territoriale Feudaleinheiten unterzogen wurden. Diese Richtigstellung ist in der Erkenntnis begründet, dass die Überleitung der anfänglichen Gesellschaftsverbände in rechtlich geregelte Ortsgemeinschaften (Dorfgemeinschaft — vaška občina, und anderteils Neulandgemeinschaft — krčevinarska občina) dem Grossteil nach in der Vorfeudalzeit vor sich gegangen sein musste.